

Uloga digitalnih medija u socijalizaciji dece

Jovana Rančić¹

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Srbija

DOI: 10.5937/cm17-32342

Sažetak: Tema rada je uloga digitalnih medija u procesu socijalizacije dece. Digitalni mediji postaju sve značajniji agens socijalizacije, neizostavan su deo svakodnevice i kao takvi umnogome utiču na naš identitet, razmišljanja, politička uverenja, imidž. Deca su najpodložnija medijskom uticaju kojem su izložena. Dostupna istraživanja pokrenuta na ovu temu pokazuju da deca svoje slobodno vreme najčešće provode uz medijske sadržaje. Cilj rada je na osnovu sekundarne analize literature predstaviti neke od rizika i benefita upotrebe digitalnih medija, ali i ukazati na značaj medijske pismenosti i vaspitnih kompetencija roditelja u oblasti zaštite dece od štetnih posledica upotrebe digitalnih medija. Rizici upotrebe ne dovode se u vezu samo sa vremenom provedenim uz digitalne medije, već sa kvalitetom sadržaja koji deca biraju. Predstavljeni rizici upotrebe digitalnih medija odnose se na nasilni i neprimeren sadržaj, teoriju socijalnog poređenja i bezbedonosne pretnje. Benefiti upotrebe digitalnih medija uglavnom podrazumevaju procese učenja.

Medijska pismenost i medijska pedagogija kao interdisciplinarnе oblasti, važne su u formiranju kritičkog stava prema medijskom diskursu u ranoj starosnoj dobi. Njihovo uključivanje u obrazovne sisteme doprineće razvoju demokratskih vrednosti u društvu i borbi protiv rasnih, verskih, rodnih i drugih stereotipa. Vaspitne kompetencije roditelja i roditeljska medijacija važni su činioci u zaštiti dece od rizika sa kojima se suočavaju na digitalnim platformama. Od brojnih tipova roditeljske medijacije u kontrolisanju dečijeg pristupa digitalnim medijima i korišćenja različitih aplikacija i alata u te svrhe, kao izrazito delotvorna metoda preporučuje se razgovor o opasnostima korišćenja različitih medijskih sadržaja i zajednička upotreba digitalnih medija.

Ključne reči: deca, digitalni mediji, medijska pismenost, medijsko obrazovanje, socijalizacija, roditeljska medijacija

¹ Kontakt sa autorkom: rancicjovana@gmail.com

1. Uvodna razmatranja

Mediji utiču na svakodnevni život tako što učestvuju u oblikovanju društvenih stavova, normi ponašanja i u izgradnji identiteta. Pojedini ljudi veći deo slobodnog vremena provode uz korišćenje tradicionalnih i novih, odnosno digitalnih medija. Njihovom uticaju najpodložnija su deca (Marić & Sivrić, 2013). S obzirom na činjenicu da su od najranijeg uzrasta izložena savremenoj informaciono-komunikacionoj tehnologiji, može se reći da je odrastanje današnjih generacija zapravo medijatizovano odrastanje. Svakodnevna upotreba digitalnih medija donela je brojne promene u životima dece, pre svega uticala na slobodno vreme, a nekadašnju interakciju sa vršnjacima sve češće zamenjuje nova, virtuelna zabava i komunikacija posredovana internetom. Digitalni mediji deci omogućuju trenutni pristup informacijama, zabavnom sadržaju i društvenoj interakciji (Reid-Chassiakos et al., 2016). Osim pristupa, digitalni mediji otvaraju mogućnosti za kreiranje sadržaja i uključuju različite medijske formate poput teksta, videa, audio zapisa i fotografija.

„Pod novim medijima podrazumevamo uređaje koje koristimo za komunikaciju, prenošenje informacija, aktivnosti i prakse u kojima se ljudi angažuju da komuniciraju ili dele informacije, kao i društvene angažmane ili organizacione oblike koji se razvijaju oko tih oblika i praksi.” (Lievrouw & Livingstone, 2006:2)

Od sporednog agensa socijalizacije, digitalni mediji postaju veoma važni u vaspitanju i socijalizaciji mlađih generacija, dok se uloga nekadašnjih primarnih agenasa, porodice i škole, menja. U okolnostima izazvanim virusom Kovid-19 (COVID-19) i propisanih mera zaštite, koji su uključivali i ograničeno kretanje i ograničenu socijalnu interakciju, povećana je upotreba digitalnih medija za 61 odsto (Biglbauer & Korajlija, 2020:419). Intenzivirana upotreba digitalnih medija kod dece, pojačala je postojeće strahove roditelja o rizicima njihove upotrebe. U prvom poglavlju biće prikazani rezultati studija o upotrebi digitalnih medija kod dece i specifičnosti medijatizovanog odrastanja. Zatim, biće opisani načini na koje najmlađi najčešće koriste digitalne medije, ulasku medija u svakodnevni život i izmenjenu društvenu interakciju.

Drugi deo rada odnosi se na rizike i benefite korišćenja digitalnih medija. U delu posvećenom rizicima, kroz prikaz različitih istraživanja, biće reči o uticaju digitalnih medija na psihofizički razvoj dece. Zatim, kroz *teoriju o socijalnom*

poređenju, govoriću o uticaju digitalnih medija na pojavu negativnih emocija. Deo rada se odnosi i na vezu medijskog sadržaja i nasilja i probleme koje istraživači uočavaju kada je reč o predstavljanju nasilja. Pored toga, biće prikazana istraživanja koja potvrđuju vezu između gledanja nasilnog sadržaja i manifestacije nasilja. Naposljetku, na osnovu sekundarne analize literature biće dat kratak opšti pregled pozitivnih aspekata upotrebe digitalnih medija kod dece.

S obzirom na sve veću socijalizatorsku ulogu medija, naročit značaj u radu dat je medijskoj pismenosti i njenoj ulozi u formiranju kritičkog razmišljanja kod dece. Biće reči i o ciljevima uvođenja medijske pismenosti u školske sisteme, šta sve ona u sebe uključuje i kad je njen značaj najpre prepoznat, kao i koja se pitanja najčešće postavljaju kada je reč o kritičkom osvešćivanju zarad učinkovitijeg tumačenja medijskih narativa, uspešnog prepoznavanja različitih vrsta manipulacije, lažnih vesti i drugih. Uključivanje kritičke medijske pedagogije u obrazovne sisteme važno je i za učvršćivanje demokratskih tendencija u društvu i borbu protiv rasnih, etničkih, verskih i drugih stereotipa. Jedan segment ovog poglavlja biće posvećen vaspitnim kompetencijama roditelja i njihovom značaju u zaštiti dece od rizika prilikom korišćenja digitalnih medija. Kroz pregled tipova roditeljskih medijacija, biće predstavljeni vidovi kontrole dečijeg pristupa digitalnim medijima za koje se roditelji opredeljuju.

2. Upotreba digitalnih medija kod dece

Umreženo društvo je napravilo čitavu revoluciju u komunikaciji (Kastels, 2009). Jan van Dajk (Jan van Dijk), autor knjige *Umreženo društvo* (*Network Society*), o umreženosti nastaloj posredstvom interneta govori kao o „nervnom sistemu našeg društva, a za očekivati je da će ovaj oblik infrastrukture imati više uticaja na naš društveni i lični život nego što su to imale konstrukcije puteva za prevoz robe i ljudi u prošlom veku” (Vuković, 2012:125). Pojava interneta i digitalnih medija u potpunosti je promenila našu percepciju vremena i prostora. Posredstvom interneta i novih tehnologija stvorena je virtuelna realnost ili virtuelni prostor, odnosno prostor određen tehnologijom (Štambuk, 2010).

Današnje generacije dece, tzv. *digitalni urođenici*, od najranijeg uzrasta koriste digitalne medije koji im neretko zamenjuju igračke. Prema *Konvenciji o pravima deteta*, dete predstavlja osobu mlađu od osamnaest godina.² Pristup

² Član 2 *Konvencije o pravima deteta*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

digitalnim medijima je vidljiv u ranom periodu razvoja deteta i istraživači ukazuju je to njihova najduža aktivnost, osim spavanja (Heim et al., 2007). Pojam digitalni urođenici (*digital natives*) skovao je Mark Prenski (Marc Prensky), u svom radu *Digital Natives, Digital Immigrants* (Prensky, 2001). Njime je imenovao generacije koje su odrasle uz tehnologije, a kao njihove specifičnosti navodi osoben stil učenja, primat vizuelnog naspram pisane reči i interaktivnost (Buckinham, 2008:13). Nasuprot njima, Prenski navodi digitalne imigrante (*digital immigrants*), odnosno ljude koji su se kasnije, u poznijem razdoblju života, susreli sa informaciono-komunikacionom tehnologijom (Prensky, 2001).

Slobodno vreme je izuzetno važno za psihofizički razvoj dece; to je *prostor* u kome oni imaju priliku da prošire postojeće i da steknu naviku za permanentnim obrazovanjem (Valić Nedeljković, 2011:130). Karakteristike dečijeg slobodnog vremena prema rečima Dubravke Valić Nedeljković su; reč je o vremenu van škole, deca ga imaju u izobilju u odnosu na odrasle i nemaju dovoljno materijalnih mogućnosti da ga provode shodno svojim interesovanjima i željama (Valić Nedeljković, 2011). Preferencije kada je pristup medijskom sadržaju u pitanju, zavise od više faktora, uključujući pol, godine, socioekonomski status, kulturu i drugo (Heim et al., 2007). Informaciono-komunikaciona tehnologija nudi brojne pogodnosti za decu poput korišćenja obrazovnih resursa ili povezivanja sa vršnjacima, ali i pristup sadržajima neprikladnim za njihov uzrast ili vodi ka ugrožavanju sigurnosti (Kardenfelt, 2017). Digitalni mediji su danas važne institucije socijalizacije. Socijalizacija je „proces pripreme za život u jednoj zajednici putem prihvatanja njenih osnovnih vrednosti” (Milivojević, 2015:61). Agensi su posrednici u procesu socijalizacije, posredstvom njih se norme i obrasci ponašanja prenose na decu (Rot, 2010). U poslednjih dvadeset godina, istraživačka praksa na temu socijalizatorskog uticaja digitalnih medija izveštava o kontradiktornim nalazima. Sa jedne strane, istraživači su ukazali na niz negativnih posledica njihovog korišćenja, poput depresije, zavisnosti od interneta, lošeg uticaja na fizičko zdravlje kao što je gojaznost, poremećaj sna (Buckingham, 2008; Valić Nedeljković et al., 2013). Drugi, pak, isticali su pozitivne strane korišćenja, stavljajući akcenat na socijalne i interaktivne karakteristike, ukazujući na značaj novih načina komunikacije u svrhu stimulacije prijateljstava ili kroz uticaj video igara u podsticanju kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja kod dece (Kardenfelt, 2017). Ostali benefiti korišćenja digitalnih medija kada su deca u pitanju odnose se pre svega na njihovu upotrebu u obrazovne svrhe.

Neke od karakteristika digitalnih medija važnih za obrazovnu sferu jesu raznovrsnost i dostupnost informacija, raspoloživost naučnih i obrazovnih sadržaja, učenje na daljinu. Učešće roditelja u *digitalnom mentorstvu* deci jedan je od značajnih preduslova njihovog podsticanja da koriste digitalne medije u kreativne svrhe i uključe potencijale ovih medija u obrazovne procese (Benedetto & Ingrassia, 2020). Važni potencijali korišćenja digitalnih medija od strane dece ogledaju se u tome da deca posredstvom različitih medijskih formata (društvenih mreža, blogova i drugih) dobijaju mogućnost da se njihov glas čuje.

Rezultati istraživanja rađenog 2018. godine pod nazivom *Korišćenje interneta i tehnologije kod dece i mladih u Srbiji* pokazuju da 86 odsto dece u Srbiji skoro svakodnevno koristi internet. Ukoliko uzmemo u obzir starosnu dob, deca od 9 i 10 godina, koja su ujedno bili i najmlađi ispitanici u pomenutom istraživanju, prisutni su na internetu u 65 odsto slučajeva, dok stariji ispitanici uzrasta od 15 do 17 godina pristupaju internet sadržajima svakodnevno u 97 odsto slučajeva. Broj sati koji se dnevno utroši na ove sadržaje je od četiri do sedam časova (Kuzmanović et al., 2019). Neki autori kao što je Sonia Livingstone (Sonia Livingstone) smatra da vreme provedeno na internetu ne ukazuje na problematično korišćenje, već su ključne aktivnosti i kvalitet medija (Livingstone, 2003:3).

„Informacione i komunikacione tehnologije (IKT) spajaju tradicionalno odvojene obrazovne tehnologije – knjige, pisanje, telefon, televiziju, fotografije, baze podataka, igre i još mnogo toga. Kao posledica toga, oni premošćuju oblike znanja i pismenosti i ukrštaju mesta učenja – dom, školu, posao i zajednicu” (Livingstone, 2012:2).

Dosadašnja istraživačka praksa u Srbiji je pokazala da deca digitalne medije koriste u svrhu razonode i zabave, ali i u komunikaciji sa vršnjacima posredstvom društvenih mreža, dok je njihovo korišćenje zarad širenja znanja prisutno u znatno manjem procentu (Kuzmanović et al, 2019; Marković Krstić & Milošević Radulović, 2016; Rančić, 2018). Dagaš Kelner (Douglas Kellner) medije i medijsku kulturu vidi kao dominantne na polju socijalizacije, ističući da u procesu odrastanja na značaju gube nekada primarni agensi, porodica i škola (Kelner, 2004).

3. Uloga digitalnih medija u socijalizaciji dece

3.1. Rizici upotrebe digitalnih medija

S obzirom na uzrast u kome se izlažu medijskim sadržajima, detinjstvo današnjih generacija s pravom možemo nazvati medijatizovanim odrastanjem. Medijatizovano odrastanje podrazumeva socijalizaciju i sazrevanje usred društvenih promena koje su proistekle iz specifičnosti medijske komunikacije. Istraživanja uticaja medija na decu identifikovala su i dobre i loše strane upotrebe digitalnih medija. Deca su medijska publika kojoj je potrebna naročita zaštita od negativnih medijskih uticaja (Poter, 2011:121).

„Uzroci većih uticaja medija na decu nego na odrasle su: nepostojanje selektivnih mehanizama (odnosi se na oponašanje modela ponašanja koji su destruktivni i nemogućnost selekcije pozitivnog u odnosu na štetni), imitacija zasnovana na Bandurinoj teoriji socijalnog učenja (učenje po modelu), neizgrađenost bazičnih stavova, nepoznavanje svih kodova (značenja) koje mediji koriste.” (Burgund Isakov et al., 2019:91, 92).

Negativni efekti medija u socijalizaciji dece važan su deo istraživanja u oblasti dece i medija. Današnji tzv. *digitalni urođenici* (Prensky, 2001) odrastaju pod novim okolnostima prouzrokovanim razvojem informaciono-komunikacionih tehnologija, a to se odrazilo i na društveno-obrazovni kontekst i slobodno vreme. Igru i interakciju licem u lice, zamenjuju mediji, naročito digitalni mediji. Deca više vremena provode uz digitalne medije nego sa svojim vršnjacima usred čega mogu propustiti važna društvena iskustva (Kardenfelt, 2017). Iako se smatra da interaktivnost koju nude može biti značajna za suzbijanje usamljenosti, studije ukazuju na to da previše vremena utrošenog na ovaj način, može dovesti do pada samopoštovanja i socioemocionalnih poteškoća (McDool et al., 2016). Posledice preterane konzumacije digitalnih medija odnose se i na gubitak samokontrole, zanemarivanje obaveza, viši stepen netolerancije, dok se fizičke posledice vezuju za nedostatak fizičke aktivnosti i probleme sa kičmom (Carević et al., 2014). Drugi štetni potencijalni efekti su neredovna ishrana, poremećaj spavanja (Mitrović Đorđević, 2021). Učestalo korišćenje digitalnih medija kod dece rezultuje i izbegavanjem školskih obaveza i socijalne interakcije što može dovesti do socijalne izolovanosti (Petrović, 2013; Heim et al., 2007; Valić Nedeljković et al., 2013), usred čega dolazi do poteškoća u ostvarivanju

komunikacije sa vršnjacima, ali i članovima porodice. Istraživanja pokazuju da igranje video igrica kao aktivnost zahteva više vremena i to lako može dovesti do zavisnosti, odnosno tzv. poremećaja internetskih igara (engl. *IGD – Internet Gaming Disorder*) (Gil et. al., prema Núñez-Gómez, 2021). U okolnostima izazvanim virusom Kovid-19 i mera sprovedenih u cilju suzbijanja virusa, deca su dodatno bila izložena medijskim sadržajima. Istraživanje *Mreže organizacija za decu Srbije* (MODS) pokazalo je da su najmlađi, u okolnostima restriktivnih mera, vreme provodili kreativno, ali i gledajući serije, filmove, igrajući igrice, dok im je najviše nedostajalo slobodno kretanje i socijalna interakcija (Stefanović & Karić, 2020).

Još jedna opasnost korišćenja digitalnih medija je socijalno upoređivanje, što može dovesti do negativnih emocija. Mediji nude uzore deci koji im se mogu činiti nedostižnim i time doprineti niskom stepenu samopouzdanja, pa i pojavi depresije. Teorija *socijalnog poređenja* ukazuje na to da često socijalno poređenje sa drugima može dovesti do nezadovoljstva sobom (McDool. et al., 2016). Primer ovakvog delovanja jeste stereotip o fizičkoj privlačnosti; što je ova predstava prisutnija, veća je verovatnoća da će je gledaoci, u ovom slučaju deca, doživeti kao poželjnu. Anderson (Anderson et al., 2001) je sa saradnicima pokazao na koji način medijski akteri utiču na pojavu osećanja zadovoljstva ili nezadovoljstva kod mladih kada je reč o izgledu (Anderson et al., 2001). Ustanovili su uzročno-posledičnu vezu između duže izloženosti medijskim sadržajima i nezadovoljstva fizičkim izgledom među ispitanicima. Branislava Popović-Čitić je u svom radu, *Pozitivni uticaji televizijskih sadržaja na emocionalno i socijalno ponašanje dece*, istakla da dečije oponašanje svega što vide u medijima zavisi od realističnosti medijskih likova, odnosno dečije identifikacije sa njima, npr. prema polu ili uzrastu (Thomas, 2005 prema Popović-Čitić, 2012:138).

Najviše naučnih rasprava (Huesmann et al., 2003) na temu medijskog uticaja odnosi se na pitanje da li pojava nasilnog sadržaja u medijima rezultira nasilnim ponašanjem. Nasilni sadržaji su neizostavni deo svega što nam mediji današnjice nude, deo su igrica, filmova, vesti. Mnogi autori su saglasni sa tim da je problem u predstavljanju nasilja kao privlačnog i neproblematičnog (Popadić, 2009; Poter, 2011; Valić Nedeljković et al., 2013). Pored obilja nasilja, problem je i u načinu na koji se ono manifestuje. Nasilne scene su često praćene humorom, nasilnici se reprezentuju kao privlačni, a zabrinjavajuće je i odsustvo kazne, štetnih posledica ili kajanja (Popadić, 2009:214). Petnaestogodišnja

longitudijalna studija pokazuje da medijsko nasilje neće nužno pretvoriti dete u osobu koja manifestuje nasilje, ali često izlaganje nasilnim sadržajima povećava verovatnoću da će dete ispoljiti nasilje, pri čemu kao rizik u ovoj studiji ističu smeštanje nasilnika u pozitivan kontekst i nagradu umesto kazne (Huesmann et al., 2003). Leonard Berkovič (Leonard Berkovitz, 1993) je od šezdesetih godina ispitivao odnos između nasilja u medijima i kasnijeg ispoljavanja nasilnog ponašanja. On je došao do zaključka da učestalo posmatranje ovakvih scena dovodi do nasilnih emocija, nasilnih misli i delovanja (Berkovitz, 1993 prema Mek Kvin, 2000:401). Treba pomenuti i video igre, s obzirom da neretko zaokupljaju pažnju dece od rane uzrasne dobi, a povezuju se sa ispoljavanjem nasilja. Autorka Dubravka Valić Nedeljković sa saradnicima ukazuje ne samo na opasnost pojave nasilja, već i promovisanja društvenih vrednosti koje su nepoželjne (Valić Nedeljković et al., 2013). Kao i kod drugih vrsta medija, kod video igara problem je u tome što se nasilje opravdava i nagrađuje. Istraživanja sprovedena u Srbiji ukazuju na to da praćenje nasilnih sadržaja u tradicionalnim medijima ili igrice sa istom tematikom „dovodi do smanjenja osetljivosti na nasilje” i daje „zastrašujuću percepciju sveta” (prema Valić Nedeljković et al., 2013:244).

Korišćenje digitalnih medija i konkretno društvenih mreža i činjenica da im se pristupa nezavisno od propisane starosne granice, dovodi decu u druge brojne opasnosti. Potencijalne opasnosti po decu odnose se na bezbedonosne pretnje, prisutnost eksplicitnih i nasilnih sadržaja neprimerenih dečijem uzrastu, kršenje privatnosti i drugo. Autorka Sonia Livingstone (Sonia Livingstone) pokazuje u svojoj studiji da je broj sati provedenih na internetu u direktnoj vezi sa potencijalnim opasnostima po bezbednost dece (Livingstone et al., 2012 prema Kovačević Lepojević et al., 2014:461). Bezbedonosne pretnje po decu odnose se, između ostalih, na trgovinu decom gde internet može da se iskoristi kao platforma za pronalaženje potencijalnih žrtava. Van toga, bezbedonosne uključuju različite vrste krađa, sajberbuljing (*cyberbullying*), zloupotrebu ličnih podataka, seksting (slanje tekstualnih poruka ili fotografija sa seksualnom konotacijom), a deca usred nedovoljnog znanja o rizicima upotrebe digitalnih medija i neupućenosti roditelja mogu lako upasti u opasnosti karakteristične za digitalno okruženje.

3.2. Pozitivni aspekti upotrebe digitalnih medija

Pažnja istraživača koja je ranije bila usmerena na odnos tradicionalnih medija i dece, ekspanzijom upotrebe digitalnih tehnologija, promenila je svoj fokus na uticaj digitalnih medija u procesu socijalizacije dece. U studijama posvećenim uticaju digitalnih medija na decu, daleko je veći broj onih studija koji obrađuju negativne efekte upotrebe digitalnih medija nego što je to slučaj sa pozitivnim načinima i efektima njihove primene.

Dosadašnja istraživanja u Srbiji pokazuju da deca nedovoljno koriste benefite digitalnih medija (Popadić & Kuzmanović, 2016 prema Kuzmanović et al., 2019). Istraživanje *Korišćenje interneta i tehnologije kod dece i mladih u Srbiji* pokazuje da 40 odsto ispitanika nikad nije koristilo internet u rešavanju domaćih zadataka, dok 79 procenata njih nije se posredstvom digitalnih platformi uključivalo u diskusiju o socijalnim problemima. Pozitivni uticaj ogleđa se u podsticanju radoznalosti, mašte, fonda reči, govora (Pašica & Turza-Bogdan, 2020:79). Dobre strane korišćenja digitalnih medija odnose se na njihovu upotrebu u obrazovnim procesima, pružaju mogućnost deci da uče, istražuju, imaju pristup digitalnim bibliotekama, različitim bazama informacija, olakšavaju im učenje stranih jezika i slično. Autori Sonia Livingstone i Lesli Haddon (Sonia Livingstone & Lesli Haddon, 2009) kao najznačajnije benefite njihove upotrebe u dečijem uzrastu navode „učenje, komunikaciju, zabavu, kreativnost, mogućnost da se izraze i učešće u razvoju civilnog društva” (Livingstone & Haddon, 2009:3). Zahvaljujući digitalnoj tehnologiji, deca mogu u trenutku da ostvare komunikaciju, šalju tekstualne, audiovizuelne poruke i imaju virtuelne susrete. S obzirom na činjenicu da odrastaju u eri informacija i da su stalno zasuti tekstualnim i audiovizuelnim porukama, sociolozi koji se bave obrazovanjem, ovakav uticaj medija kao obrazovnog resursa, nazivaju *paralelna škola* ili *paralelni kurikulum* (Starčević, 2013:222). Termin koji se najčešće koristi za upotrebu medija u obrazovne svrhe je e-učenje. *Američko društvo za obuku i obrazovanje* (engl. *American Society for Training and Education*) definiše ovaj način učenja kao „proces u kome se učenje odvija posredstvom digitalnih medija” (Lin et al., 2017:3555). Vrsta e-učenja koja je doživela ekspanziju u Srbiji u vreme pandemije virusa Kovid-19 je obrazovanje na daljinu (engl. *distance education*). Zahvaljujući digitalnoj tehnologiji, deca su mogla da učestvuju u odvijanju nastave i da održavaju interakciju sa vršnjacima i nastavnicima, vrše razmenu materijala, rade provere znanja (Stojanović, 2020:129).

Digitalni mediji, prema mišljenju nekih istraživača, imaju pozitivan uticaj na interakciju sa drugima. Iako brojne studije ukazuju da preterano korišćenje vodi ka otežanoj komunikaciji sa okolinom, prevashodno sa porodicom, vršnjacima i vodi ka usamljenosti (Petrović, 2013; Heim et al., 2007; Valić Nedeljković et al., 2013), druge studije daju kontradiktorne nalaze. Neke od teorija koje govore u prilog pozitivnim uticajima digitalnih medija na interakciju sa drugima odnose se na *teoriju socijalne kompenzacije*, koja pokazuje da deca koja teže ostvaruju interakciju licem u lice sa svojim vršnjacima, mogu motivisanije komunicirati posredstvom digitalnih medija, nadograđujući nedostatak socijalnih veština (McKenna et al., 2002; Kraut et al., 2002 prema Kardenfelt, 2017). Druge pozitivne strane upotrebe digitalnih medija jesu i osnaživanje potencijala dece da učestvuju u kreiranju sadržaja. Naime, dosadašnja istraživanja pokazala su da su deca nezadovoljna ne samo kvalitetetom sadržaja u medijima, već i svojom reprezentacijom u njima. Jedno od takvih istraživanja je i *Deca i tradicionalni i novi mediji*, čiji rezultati pokazuju da su deca mišljenja da im se ne poklanja dovoljno pažnje u medijskim sadržajima, da su uglavnom predstavljene kao žrtve ili nasilnici, dok su mediji nedovoljno glasni kada je reč o dečijem aktivističkom delovanju, naučnim ili sportskim dostignućima, ali i njihovom pravu da plasiraju sopstvene ideje kroz medije.³ Iz tog razloga je naročito značajan aspekt korišćenja digitalnih medija, mogućnost da deca samostalno kreiraju medijske poruke i koriste digitalne medije kako bi bili ne samo konzumenti sadržaja, već i aktivni u stvaranju istog.

Upotreba digitalnih medija uticala je umnogome na dečiju svakodnevicu, promenila načine učenja, komunikacije, zabave, sklapanje prijateljstava. Studije koje se bave benefitima i rizicima digitalnog odrastanja upućuju na to da umereno korišćenje može biti itekako korisno za razvoj dece, ali ukazuju i da prekomerna upotreba može biti štetna i nosi sa sobom mnoge rizike. Iz tog razloga proističe značaj medijske pismenosti i razvoja digitalnih veština kod dece. Ukoliko se paralelno sa upotrebom digitalnih medija, kod dece razvijaju digitalne veštine, naučiće da efikasnije koriste digitalne medije u svrhe učenja i istraživanja, razviće kritičku svest prema medijskim sadržajima i umeće da prepoznaju različite oblike medijske manipulacije, ali i da doprinesu sopstvenoj zaštiti od brojnih bezbedonosnih pretnji. S obzirom da istraživanja pokazuju da deca efikasnije koriste obrazovni potencijal digitalnih medija kada je u proces učenja

³ Istraživanje *Deca i tradicionalni i novi mediji*. URL: <https://decaimediji.com/page/3/>

uključena odrasla osoba (Zosh et al., 2017 prema Kuzmanović et al., 2019), od značaja je i insistiranje na razvoju digitalnih veština roditelja i nastavnika.

4. Zaštita dece i digitalni mediji – značaj medijske pismenosti i vaspitne kompetencije roditelja u domenu medijske pismenosti

Deca od najranijeg uzrasta postaju deo digitalnog sveta. Da bi umeli da iskoriste prednosti digitalnih medija, ali i da bi umeli da se zaštite od potencijalnih rizika njihove upotrebe, od izuzetne važnosti je razvijanje digitalnih veština kod dece i u tome leži značaj medijske pismenosti. Sonia Livingston navodi da ono što digitalni mediji unose *ново* u medijsku pismenost jeste, između ostalog, multimedijalnost teksta i hipertekstualnost (Livingstone, 2003). Dve najznačajnije promene koje su rezultirale pojavom informatičkog društva, a tiču se formalnog obrazovanja, jesu te da su digitalni mediji pružili nove izvore znanja kojima se obogaćuje znanje stečeno u školi i to da se primenjuju drugačije metode rada-metode zasnovane na informaciono- komunikacionoj tehnologiji (Trpovski et al., 2013). Medijska pismenost je nužna i njena svrha je naučiti decu da samostalno koriste medije i da razviju kritičku svest prema medijskim sadržajima. Ovaj vid obrazovanja pruža mogućnost dekodiranja, boljeg i jasnijeg razumevanja, ali i kreiranja poruka, pomaže angažovanje ljudi, jačanje društvene odgovornosti i jedan je od činilaca društvenog dijaloga (De Abreu, 2010). Svest o značaju medijske pismenosti, zahvaljujući delovanju globalnih organizacija koje se bave zaštitom dečijih prava, biva prepoznata iako je u školskim kurikulumima na marginama.⁴

„Medijska pismenost je skup znanja i veština u korišćenju medija koja će nam omogućiti da razumemo granice između našeg, realnog sveta i virtuelnog sveta medija, te nam pomoći da u svakodnevnoj izloženosti tim medijskim porukama koje nam šalju, ne budemo samo pasivni konzumenti, nego da postanemo aktivni i kritički učesnici tog procesa” (Mandarić, 2012:145).

Definicija medijske pismenosti na osnovu UNESCO-vog dokumenta iz 1998. glasi:

⁴ Center for Media Literacy. URL: <http://www.medialit.org/reading-room/core-concepts-fundamental-media-literacy-yesterday-today-and-tomorrow>

„Medijska pismenost ima ulogu u zaštiti maloletnika i ljudskog dostojanstva kroz audio- vizuelne i informacione usluge” (prema Bumbić & Janjić, 2018:19).

Osoba koja vlada medijskom pismošću bi trebalo da poseduje dovoljno znanja i veština da prepozna potencijalne manipulacije posredstvom medija, analizira medijske poruke, dekodira ih i prepozna lažne vesti.

„Medijsko obrazovanje pruža kritičko znanje i analitičke alate koji omogućavaju medijskoj publici da funkcioniše kao autonomni i racionalni građanin, dajući im priliku da se informisano koriste medijima.” (De Abreu, 2010:27)

Medijska pismenost je proizvod medijsko-obrazovnog procesa (Pérez Tornero, 2008:103). Jedan od začetnika misli o medijskoj pismenosti je Lin Masterman (Len Masterman). Ovaj autor u svojoj knjizi *Teaching the Media* ukazuje na značaj kritičkog razmišljanja kod dece i mladih i ističe da puko prenošenje znanja i ideja nije obrazovanje, već propaganda. On je smatrao da ovakav način učenja u školama podstiče decu da lako podlegnu drugim oblicima manipulacije, uključujući medijsku. Isticao je da će postojeći obrasci dominacije ojačati, ukoliko proces prenošenja znanja svedemo na bankarsku operaciju u kojoj odnosi između nastavnika i učenika u znanju ostanu neproblematizovani (Masterman, 1985:32, 33).

„U učionici koja prihvata pedagogiju kritičke medijske pismenosti, otvoren je prostor za učenika da analizira i kritikuje dominantne narative” (Gainer, 2010:386).

Odnos medijske pismenosti i obrazovanja može se posmatrati na dva načina; sa jedne strane označava razvoj veština za aktivno korišćenje u svrhu edukacije i širenja znanja, dok sa druge strane podrazumeva zauzimanje kritičkog stava prema medijskim sadržajima i jačanje zaštite od negativnog medijskog uticaja (Vulić, 2018:355, 356). Džejms Poter (James Potter), autor knjige *Medijska pismenost*, medijsku pismenost vidi kao skup gledišta zahvaljujući kojima lakše tumačimo poruke koje dobijamo od medija. Ovaj autor uvodi pojam medijskog samoprogramiranja i medijsku pismenost vidi kao način da se pojedinci zaštite i „steknu kontrolu nad programiranjem od medija” (Poter, 2011:55).

Izuzev tumačenja i boljeg razumevanja poruka, medijsko obrazovanje bi u sebe uključivalo mogućnosti da se pronikne u mehanizme manipulacije ili deo priče koji nedostaje (Bumbić & Janjić, 2018), ali i da se pokaže interesovanje za bolje razumevanje kakav interes ima kreator medijske poruke u plasiranju iste. Medijska pismenost je interdisciplinarno polje koje objedinjuje znanja iz više naučnih oblasti, naročito društveno-humanističkih nauka. Mnoge države prepoznale su značaj ovog vida obrazovanja i trude se da ga uključe u školski sistem. Kanada je prva među njima prepoznala svršishodnost medijske pismenosti, dok su Velika Britanija i skandinavske zemlje medijsku kompetenciju implementirale u školske sisteme 80-tih godina prošlog veka (Rava, 2018). U Republici Srbiji medijska pismenost se obrađuje u srednjim školama, u okviru nastavnog predmeta Građansko vaspitanje i izbornog programa Jezik, mediji i kultura koji se realizuje u prve dve školske godine u gimnazijama (Janjatović Jovanović et al., 2021:9). Istraživanje *Medijska pismenost u Srbiji* pokazalo je da je najveći broj učenika o medijskom uticaju slušalo na časovima građanskog vaspitanja (60 odsto), zatim časovima sociologije (49,7 odsto) i psihologije (19,4 odsto) (Stamenković, 2013:5). Ovo je, čini se, nedovoljno, naročito ako se uzme u obzir, da je građansko vaspitanje izborni predmet i ova znanja ne dobijaju svi učenici. Autorka Gordana Zindović-Vukadinović u *Medijska pismenost- teorija i praksa* navodi tri ključna pitanja kada je reč o uvođenju medijske pismenosti u škole. Prvo pitanje se tiče statusa programa u obrazovnom sistemu, drugo se odnosi na predavače i njihovu kompetenciju u izvođenju nastave, i naposljetku, sam obim predmeta (Zindović-Vukadinović, 2007 prema Đerić & Studen, 2006). Može se organizovati kao posebna naučna disciplina ili kao deo programa studijskih disciplina humanističkih nauka pod različitim nazivima; obrazovanje za masovne komunikacije, obrazovni medij, teorije u procesima komunikacije i dr. (Dmitrović, 2009:641, 642).

Pitanje koje je predmet mnogih stručnih rasprava odnosi se i na uzrast u kome treba početi sa medijskim opismenjavanjem. Deca u prvim godinama života medijske sadržaje vide kao čarobni svet slika. Džejms Poter ukazuje na značaj ukazivanja distinkcije između realne slike i medijskog prikaza i navodi da „pogrešno poimanje stvarnosti nije ograničeno samo na decu” (Poter, 2011:249). Medijska pismenost je od velike važnosti i za odrasle, budući da oni određuju stepen izloženosti dece medijima (Pašica & Turza-Bogdan, 2020). Pju istraživački centar (*Pew Research Center*) je sproveo istraživanje u Sjedinjenim

Američkim Državama koje pokazuje da dve trećine ispitanih roditelja smatra da je danas roditeljstvo izazovnije nego pre dvadeset godina i to pripisuju upotrebi novih tehnologija (Auxier et al., 2020 prema Modescki et al., 2022). Razvoj kompetencija koje podrazumeva medijsko obrazovanje nizak je i u zemljama u kojima je pristup visokoj tehnologiji bio daleko dostupniji nego što je to bio slučaj u Srbiji. Podaci Evropske komisije pokazuju da 45 odsto građana Evrope nema adekvatne medijske veštine (Kiss, 2007 prema Kuzmanović et al., 2019). Čak 44 odsto dece navodi da ih roditelji i nastavnici ne upoznaju sa negativnom stranom interneta (Kuzmanović et al, 2019:13). Ograničenje kretanja i interakcije usred pojave virusa Kovid-19 doveli su do pojačanog korišćenja digitalnih medija. To je za roditelje bila olakšavajuća okolnost, budući da su deca mogla da prate nastavu i održavaju kontakt sa vršnjacima, dok su, sa druge strane, pojačane aktivnosti na digitalnim platformama ojačale zabrinutost roditelja o potencijalnim rizicima njihovog korišćenja (Benedetto & Igrassia, 2020).

„Umesto zauzimanja ekstremnog stava prema medijima, za i protiv, važno je da su roditelji svesni da je njihov odnos prema medijima za decu neposredna orijentacija” (Sindik, 2012:8).

Od medijske pismenosti roditelja i njihovog kritičkog posmatranja medija, zavisi i medijska kompetencija dece i iz tog razloga se roditelji i staratelji nazivaju *digitalnim mentorima* (Kuzmanović et al., 2019). Roditeljska medijacija je termin kojim se označava uticaj roditelja na dečiju upotrebu digitalnih medija (Blum-Ross & Livingstone, 2016).

„Aktivno učešće u detetovim aktivnostima i postavljanje pravila o korišćenju, predstavljaju oblike socijalne medijacije, dok nadgledanje i praćenje detetovog korišćenja i roditeljska kontrola predstavljaju oblike tehničke medijacije.” (Kuzmanović et al., 2019:39)

Peti Valkenburg (Patti Valkenburg) je sa saradnicima na osnovu studija iz 1999. godine, o roditeljskoj medijaciji u gledanju televizije, izvela nekoliko tipova medijacije. Prvi vid je „restriktivna medijacija (*restrictive mediation*) koja se odnosi na vremensko ograničavanje televizije i zabranu određenih sadržaja, zatim instruktivna ili interpretativna (*instructive mediation*) koja podrazumeva razgovor o upotrebi medija i naposletku, zajedničko gledanje (*social co-view-ing*), odnosno zajedničko gledanje bez diskusije o sadržaju” (Valkenburg et. al, 1999 prema Modecki et al., 2022:3). U publikaciji *Deca u digitalnom dobu*, autorka, Dobrinka

Kuzmanović sa saradnicama, navodi tri vrste medijacija zarad kontrole dečijeg pristupa digitalnim medijima: „aktivnu medijaciju, odnosno aktivno učešće roditelja u korišćenju digitalnih medija sa decom, restriktivnu medijaciju u kojoj roditelji ograničavaju pristup i korišćenje i roditeljski nadzor koji u sebe uključuje praćenje i proveravanje aktivnosti dece u digitalnom svetu” (Kuzmanović et al., 2019:38). Na tržištu se su pojavile aplikacije koje olakšavaju ovakve aktivnosti roditelja, ali treba imati na umu da aplikacije i alati neće rešiti problem štetnog uticaja digitalnih medija. Neke od njih vremenski ograničavaju pristup dece medijima, dok druge kontrolišu sadržaj sa bele liste (unapred dozvoljeni sadržaj) ili crne liste (unapred određeni neprikladan sadržaj) (Zaman & Nouwen, 2016). Autorke pomenute publikacije *Deca u digitalnom dobu* ukazuju da su nerestriktivni tipovi medijacije daleko učinkovitiji od restriktivnih oblika i da preterani oblici kontrole mogu „onemogućiti dete da izradi sopstvene kapacitete za kontrolu vlastitog ponašanja” (Kuzmanović et al., 2019:42). Zarad razvijanja medijske pismenosti kod dece važan je razgovor o medijskim sadržajima i kritički pristup u sagledavanju sadržaja koja deca prate i podsticaj od strane roditelja za korišćenje digitalnih medija u obrazovne, kreativne i istraživačke svrhe. S obzirom da se 60 odsto roditelja o medijskoj pismenosti informiše od strane prijatelja, masovnih medija i internet portala (Unicef, 2016), značajno bi bilo uključiti formalne obrazovne institucije u procese medijskog opismenjavanja roditelja ili podsticati kroz obrazovni program masovnih medija temu medijske pismenosti. Pored razgovora o medijskim porukama, ukoliko se roditelji opredele za određeni vid kontrole sadržaja kome deca pristupaju, treba uzeti u obzir da takvi oblici kontrole mogu loše uticati na poverenje na relaciji roditelj-dete i iz tog razloga važno je razgovarati sa detetom i o značaju takvih vidova kontrole zarad očuvanja međusobnog razumevanja i autonomije deteta (Zaman & Nouwen, 2016).

5. Zaključak

Socijalizatorska uloga digitalnih medija redovan je predmet akademskih razmatranja. Čini se da je pojava digitalnih medija i uopšte razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija ojačao socijalizatorsku ulogu medija u životima dece naspram nekada primarnih agenasa socijalizacije. Iako je nemerljiv značaj savremene tehnologije u pogledu nadgradnje školskog znanja i odvijanja nastave, rezultati poslednjih istraživanja na tu temu ukazuju da deca nedovoljno koriste digitalne medije za obrazovne potrebe, najčešće su u upotrebi zarad

razonode i komunikacije sa vršnjacima. Njihova pojava umnogome je izmenila slobodno vreme tzv. *digitalnih urođenika* (Prensky, 2001). Prekomerna upotreba digitalnih medija može izazvati zavisnost, posledice po psihofizički razvoj su negde slične kada je reč o tradicionalnim i digitalnim medijima. Povećan broj sati koji se provodi uz njih može dovesti do emotivne nesigurnosti, izolovanosti, zanemarivanja školskih obaveza, kao i posledica po fizički razvoj, najčešće prozrokovanim nedostatkom fizičke aktivnosti.

Najčešća istraživanja kada je reč o medijskom uticaju i deci, odnose se na potencijalnu povezanost nasilja u medijima i nasilnog ponašanja. Rizik po decu po pitanju nasilnog sadržaja nije u samom prikazivanju nasilja, već načinu na koji su nasilnici predstavljeni kao i izostanku kazne za počinjena ponašanja. Opasnost u prikazivanju ovakvih scena ogleda se i u vidu smanjenja osetljivosti na nasilje i na percepciju okruženja kao opasnog. Ne treba zanemariti ni opasnosti koju sa sobom nosi upotreba digitalnih medija u vidu bezbedosnosnih pretnji, kao i na prisustvo neprimerenih, eksplicitnih sadržaja neprikladnih dečijem uzrastu. Istraživanja su pokazala da su deca nezadovoljna slikom koja ih reprezentuje u medijima, ističući da im nedostaje prostora u kome mediji govore o njihovim uspesima i postignućima, a najzastupljeniji su medijski tekstovi koji ih prikazuju kao žrtve ili nasilnike. Iz tog razloga neophodno je insistiranje na unapređenju medijskih politika koje prepoznaju značaj medija u odgoju dece. To je od velike važnosti za razvoj mladih generacija, njihovu socijalizaciju i emancipaciju, ali i uvođenje medijskog obrazovanja kako bi deca naučila da zauzmu kritičku poziciju u odnosu na medijski diskurs. Medijska pismenost pomaže deci da ovladaju veštinama zahvaljujući kojima mogu efikasnije da iskoriste obrazovni potencijal digitalnih medija. Insistiranje na kritičkoj medijskoj pedagogiji u okviru školskih sistema doprinelo bi tome da najmlađi uživaoci medija bolje razumeju medijski tekst i razviju analitičke sposobnosti. Značaj medijske pismenosti je i u tome da se prepoznaju potencijalne medijske manipulacije, lažne vesti, ali i da deca nauče samostalno da kreiraju medijske poruke. Šire posmatranje medijske pismenosti važno je za očuvanje demokratskih tendencija u društvu i sprečavanju prenošenja raznih stereotipa. Sumarno posmatrano, deca digitalne medije nedovoljno koriste u obrazovne i kreativne svrhe, a ukoliko tome dodamo nedovoljne medijske i digitalne veštine roditelja, često se povinuju sadržajima nižeg kvaliteta. Jedan od teoretičara, koji se bavio temom medijske pismenosti, Beri Duncan (Barry Duncan) pred kraj života je istakao:

„Želim da vidim da kritička pedagogija ima glavnu ulogu u povezivanju ključnih ideja tradicionalnih i novih medija, čineći pismenost značajnijom u nastavnom programu. Takozvana konvergencija (tehnologija) i kultura povezivanja – svi novi pravci – moraju se uskladiti sa tradicionalnim. Ako to postignemo, bićemo uspešni.“⁵

Budući da su roditelji i staratelji *digitalni mentori* deci, izuzetno je važna medijska pismenost odraslih. S obzirom da je najčešće reč o tzv. *digitalnim imigrantima* (Prensky, 2001), važno je aktivno uključiti formalne obrazovne institucije u proces medijskog opismenjavanja odraslih, ali i unaprediti obrazovni sadržaj masovnih medija u ovoj oblasti. Od brojnih tipova roditeljske medijacije u kontrolisanju dečijeg pristupa digitalnim medijima i korišćenja različitih aplikacija i alata u te svrhe, kao izrazito delotvorna metoda preporučuje se razgovor o opasnostima korišćenja različitih medijskih sadržaja i zajednička upotreba digitalnih medija.

Literatura

- Anderson, D.R., Huston, A.C., Schmitt, K.L., Linebarger, D.L. & Wright, J.C. (2001). Early childhood television viewing and adolescent behavior. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, Vol. 66, No. 1: 108-118.
- Benedetto, L. & Ingrassia, M. (2020). Digital Parenting: Raising and Protecting Children in Media World. In L. Benedetto & M. Ingrassia (eds.), *Parenting-Studies by an Ecocultural and Transactional Perspective*. London: IntechOpen.
- Biglbauer, S. & Korajlija, A.L. (2020). Društvene mreže, depresivnost i anksioznost. *Socijalna psihijatrija*, 48 (4): 404-425.
- Blum-Ross, A. & Livingstone, S. (2016). Families and screen time: Current advice and emerging research. *Media Policy Brief 17*. London: Media Policy Project, London School of Economics and Political Science.
- Buckingham, David (2008). Introducing Identity. In D. Buckingham (ed.) *Youth, Identity, and Digital Media* (pp. 1-24). Cambridge, MA: The MIT Press.

⁵ Center for Media Literacy. URL: <http://www.medialit.org/reading-room/core-concepts-fundamental-media-literacy-yesterday-today-and-tomorrow>

- Bumbić, T. & Janjić, S. (2018). *Digitalni pogon u školskoj klupi*. Novi Sad: Novosadska novinarska škola.
- Burgund Isakov, A., Nikolić, S. & Brđović, H. (2019). Uticaj medija na decu iz perspektive Nacionalne dečje linije. *Psihijatrija danas*, Vol. 51, Iss. 1-2: 89-101.
- Carević, N., Mihalić, M. & Sklepić, M. (2014). Ovisnost o internetu među srednjoškolcima. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38(2): 456–471.
- Center for Media Literacy. Posećeno: 20.3. 2021. URL: <http://www.medialit.org/reading-room/core-concepts-fundamental-media-literacy-yesterday-today-and-tomorrow>
- De Abreu, B. (2010). Changing Technology = Empowering Students through Media Literacy Education. *New Horizons in Education*, Vol. 58, No. 3: 26-33.
- Dmitrović, P. (2009). Obrazovanje za medije (Uloga, značaj i mogućnosti). U M. Danilović & S. Popov (ur.), *Tehnologija, informatika, obrazovanje za društvo učenja i znanja 5 (I deo)* (str. 640-651). Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka, Centar za razvoj i primenu nauke, tehnologije i informatike, Prirodno matematički fakultet. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Đerić, I. & Studen, R. (2006). Stereotipi u medijima i medijsko opismenjanje mladih. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38 (2): 456–471.
- Gainer, J. (2010). Critical Media Literacy in Middle School: Exploring the Politics of Representation. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 53(5): 364-373.
- Heim, J, Brandtyæg, P.B., Kaare, B.H., Endestad, T. & Torgersen, L. (2007). Children's usage of media technologies and psychosocial factors. *New Media and Society*, Vol 9, Issue 3: 425-454.
- Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C.L. & Eron, L. D. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood: 1977-1992. *Developmental Psychology*, 39(2): 201–221.
- Istraživanje *Deca i tradicionalni i novi mediji* (2019). Posećeno: 20.3.2022. URL: <https://decaimediji.com/page/3/>
- Istraživanje o nivou svesti o potencijalnim internet rizicima i zloupotrebama među roditeljima dece od uzrasta 8 do 17 godina*, 2016, Unicef. Posećeno:

- 20.3.2022. URL: <https://www.unicef.org/serbia/media/5756/file/Istra%C5%BEivanje%20o%20nivou%20svesti%20o%20potencijalnim%20internet%20rizicima%20i%20zloupotrebama%20me%C4%91u%20roditeljima%20dece%20uzrasta%208%20do%2017%20godina.pdf>
- Janjatović Jovanović, M., Ljajić, M., Vojnović, M., Kiš Buterer, M., Petrović, A., Petrović, M., Kecman, V., Ivanović, D., Berić Damnjanović, D., Šljivović, M. & Marković, M. (2021). *Zvoni za medijsku pismenost: Priručnik za nastavnike osnovnih i srednjih škola*. Novi Sad: Novosadska novinarska škola. Posećeno: 26.6.2022. URL: <https://novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2021/09/%D0%97%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%98%D1%81%D0%BA%D1%83-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-1.pdf>
- Kardenfelt, W. D. (2017). *How Does the Time Children Spend Using Digital Technology Impact Their Mental Well-being, Social Relationships and Physical Activity? An Evidence-focused Literature Review*. UNICEF Office of Research – Innocenti.
- Kastels, M. (2009). *Moć komunikacija*. Beograd: RTS Izdavaštvo, Clio.
- Kelner, D. (2004). *Medijska kultura—studije kulture, identitet i politika između modernizma i postmodernizma*. Beograd: Clio
- Konvencija o pravima deteta*, Generalna skupština UN, 20. novembar 1989. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
- Kovačević Lepojević, M., Žunić Pavlović, V. & Kovačević, M. (2014). Roditeljski nadzor dece i adolescenata na Internetu. U D. Todorović, D. Petrović & D. Prlja (ur.), *Internet i društvo* (str. 459–472). Niš i Beograd: Srpsko sociološko društvo, Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet, Institut za uporedno pravo Beograd.
- Kuzmanović, D., Pavlović, Z., Popadić, D., Milošević, T. (2019). *Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji: rezultati istraživanja Deca Evrope na internetu*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Kuzmanović, D., Zlatarović, V., Anđelković, N. & Žunić-Cicvarić J. (2019). *Deca u digitalnom dobu: Vodič za bezbedno i konstruktivno korišćenje digitalne tehnologije i interneta*. Užice: Užički centar za prava deteta.

- Lievrouw, L. & Livingstone, S. (2006). Introduction to the updated student edition. In L. Lievrouw & S. Livingstone (eds.), *Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences of ICTs* (pp. 1-14). London: Sage.
- Lin, M.H., Chen H.G. & Liu, K.S. (2017). A Study of the Effects of Digital Learning on Learning Motivation and Learning Outcome. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 13(7): 3553-3564.
- Livingstone, S. & Haddon, L. (2009). Introduction. In S. Livingstone & L. Haddon (eds.), *Kids Online: Opportunities and Risks for Children* (pp. 1-18). Policy Press.
- Livingstone, S. (2003). The changing nature and uses of media literature. In R. Gill, A. Pratt, T. Rantanen & N. Couldry (eds.), *MEDIA@LSE Electronic Working Papers* (pp. 1-37). London: Media@lse, London School of Economics and Political Science ("LSE").
- Livingstone, S. (2012). Critical Reflections on the Benefits of ICT in Education. *Oxford review of education*, 38 (1): 9-24.
- Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*, 82 (1): 131-149.
- Marić, S. & Sivrić, I. (2013). Utjecaj tiskovnih medija na usvajanje vrijednosti djece i mladih. *Medijski dijalozi-časopis za istraživanje medija i društva*, God. IV, Br. 10: 604-623.
- Marković Krstić, S. & Milošević Radulović, L. (2016). *Humanistička dimenzija obrazovanja mladih u kontekstu savremenih društvenih promena*, Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
- Masterman, L. (1985). *Teaching the Media*. London: Routledge.
- McDool, E., Roberts, J., Powell, P. & Taylor K. (2016). Social Media Use and Children's Wellbeing. *Working Papers 2016011*, The University of Sheffield, Department of Economics.
- Mek Kvin, D. (2000). *Televizija*. Beograd: Clio
- Milivojević, S. (2015). *Mediji, ideologija i kultura*. Beograd: Edicija reč.
- Mitrović Đorđević I. (2021). (Ne)zavisnost od igranja video-igara iz perspektive učenika nižih razreda osnovne škole. *Research in Pedagogy*, Vol.11, No.1: 328-339.
- Modecki, K.L., Goldberg, R., Wisniewski, P. & Orben, A. (2022). *What is digital parenting? A systematic review of past measurement and blueprint for the future*. doi:<https://doi.org/10.31234/osf.io/7zng6>.

- Núñez-Gómez, P., Larrañaga, K.P., Rangel, C. & Ortega-Mohedano, F. (2021). Critical Analysis of the Risks in the Use of the Internet and Social Networks in Childhood and Adolescence. *Frontiers in Psychology*, Vol. 12: 1-11.
- Pašica, A. & Turza-Bogdan, T. (2020). O medijima i govorno-jezičnome razvoju djece s roditeljskog motrišta. *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, No. 18, br. 1-2: 73-92.
- Pérez Tornero, J.M. (2008). Media Literacy. New Conceptualisation, New Approach. *Empowerment through Media Education and Intercultural Dialogue*, 1 ed: 103-116.
- Petrović, D. (2013). *Društvenost u doba interneta*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
- Popović-Čitić, B. (2012). Pozitivni uticaj televizijskih sadržaja na emocionalno i socijalno ponašanje dece. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, Vol. 11, Br. 1: 123-145.
- Poter, Dž. (2011). *Medijska pismenost*. Beograd: Clio.
- Premsky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, Vol. 9, No. 5: 1-6.
- Rančić, J. (2018). Violence on social networking sites in the Republic of Serbia. *CM: Communication and Media*, 13(43): 95-124.
- Rava, P. (2018). Obrazovanje i mediji: uloga medijske pismenosti u procesu socijalizacije. *Kultura polisa*, br. 35: 407-422.
- Reid Chasiakos Y. L., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M.A. & Cross, C. (2016). Children and Adolescents and Digital Media. *Pediatrics*, 138(5).
- Rot, N. (2010). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Sindik, J. (2012). Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, Vol. 18, No. 1: 5-33.
- Stamenković, S. (2013). *Medijska pismenost u Srbiji: rezultati istraživanja*. Beograd: Biro za društvena istraživanja. Posećeno: 2.7.2022. URL:<http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2013/12/Medijska-pismenost-u-Srbiji-rezultati-istra%C5%BEivanja.pdf>
- Starčević N. (2013). Medijsko obrazovanje-putokaz u svetu zasićenom porukama. U D. Valić Nedeljković & D. Pralica (ur), *Digitalno medijske tehnologije*

- i društveno-obrazovne promene 3* (str. 217-228). Novi Sad: Odsek za medijske studije Filozofskog fakulteta.
- Stefanović, S. & Karić, T. (2020). *Biti dete za vreme pandemije Covid-19: Analiza istraživanja uticaja mera vanrednog stanja na decu tokom pandemije COVID-19 u Srbiji*. Niš: Mreža organizacija za decu Srbije (MODS). Posećeno: 1.7.2022. URL:http://zadecu.org/wp-content/uploads/2020/04/Analiza_biti_dete_cov_19.pdf
- Stojanović D. (2020). Analiza realizacije učenja na daljinu u Srbiji za vreme pandemije virusa COVID 19. U P. Mitić & D. Marjanović (ur.), *Black Swan in the World Economy 2020* (str. 121-140). Beograd: Institut ekonomskih nauka.
- Štambuk, V. (2010). *Communico Ergo Sum ili internet, kako je nastao i kuda smeru*. Beograd: Akademska misao.
- Trpovski, Ž., Grubić-Nešić, L., Duđak, Lj., Jakovljević, N. (2013). Stavovi studenata o ulozi digitalnih tehnologija u nastavnom procesu. U D. Valić Nedeljković D. & D. Pralica (ur.), *Digitalno medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene 3* (str. 229-240). Novi Sad: Odsek za medijske studije Filozofskog fakulteta.
- Valić Nedeljković, D. (2011). Deca, mediji i „trošenje budžeta” slobodnog vremena. *Medijski dijalozi – časopis za istraživanje medija i društva*, Vol. 4, No. 10: 339-354.
- Valić Nedeljković, D., Bala, K., Geler, Z. (2013). Deca u virtuelnom svetu kompjuterskih igara. U D. Valić Nedeljković & D. Pralica (ur), *Digitalno medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene 3* (str. 241-254). Novi Sad: Odsek za medijske studije Filozofskog fakulteta.
- Vuković, V. (2012). Društveni mediji kao dominantna sila socijalizacije. *Medijski dijalozi-časopis za istraživanje medija i društva*, God. V, Br. 11: 313-324.
- Vulić, T. (2018). Medijska pismenost u vremenu digitalnih platformi: stavovi srednjoškolaca. *DHS-Društvene i humanističke studije*, 1(4): 353-370.
- Zaman, B. & Nouwen, M. (2016). *Parental controls: advice for parents, researches and industry*. London: EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science.

Jovana Rančić

University of Belgrade, Faculty of Political Science, Serbia

THE ROLE OF DIGITAL MEDIA IN THE SOCIALIZATION OF CHILDREN

Abstract: *The topic of the paper is the role of digital media in the process of socialization of children. Digital media are becoming an increasingly important agent of socialization, they are an indispensable part of everyday life and as such greatly influence our identity, thoughts, political beliefs, and image. Children are the most susceptible to media influence to which they are exposed. Available research conducted on this topic shows that children spend most of their free time on media content. The aim of the paper is to present some of the risks and benefits of using digital media based on a secondary analysis of the literature, but also to point out the importance of media literacy and educational competence of parents in the area of protecting children from the harmful consequences of using digital media. The risks of use are not only related to the time spent with digital media, but also to the quality of the content that children choose. The presented risks of using digital media relate to violent and inappropriate content, social comparison theory, and security threats. The benefits of using digital media are mainly included in learning processes.*

Media literacy and media pedagogy as interdisciplinary areas are important in the formation of a critical attitude towards media discourse at an early age. Their inclusion in educational systems will contribute to the development of democratic values in society and the fight against racial, religious, gender and other stereotypes. Parents' educational competences and parental mediation are important factors in protecting children from the risks they face on digital platforms. Of the numerous types of parental mediation in controlling children's access to digital media and the use of various applications and tools for those purposes, as an extremely effective method, it is recommended to talk about the dangers of using different media content and the joint use of digital media.

Key words: *children, digital media, media literacy, media education, socialization, parental mediation*